

PHƯỜNG RỐI NƯỚC DÂN GIAN ĐỒNG NGƯ:

Nét văn hóa đặc sắc Bắc Ninh

NHO THUẬN

Đồng Ngư là một trong những ngôi làng cổ nổi tiếng ở xứ Kinh Bắc, thuộc xã Ngũ Thái, huyện Thuận Thành, tỉnh Bắc Ninh, nằm bên bờ sông Dâu xưa, cận kề ngôi chùa có cùng tên gọi và thành cổ Luy Lâu. Đặc biệt, nơi đây còn nổi danh với một loại hình văn hóa dân gian độc đáo có từ lâu đời, đó là nghệ thuật múa rối nước.

Theo các cụ cao niên trong làng kể lại thì nghề rối nước ở Đồng Ngư đã có từ lâu đời nhưng thực sự được khôi phục lại vào năm 1958 và các nghệ nhân: Nguyễn Đăng Châu, Nguyễn Đăng Thọ, Đỗ Hữu Đạo, Nguyễn Bá Ốc và Nguyễn Đình Thơ... là những người có công khôi phục và tổ chức truyền dạy. Thời gian đầu bắt tay vào khôi phục nghề chỉ dừng lại ở việc tổ chức hoạt động biểu diễn phục vụ nhân dân trong các dịp lễ hội của làng và các xã trong huyện là chủ yếu. Với các tích trò như: *Đốt pháo bật cờ, Mời trâu, Vào chùa, Đánh đu, Chọi trâu, Trèo cau hứng dừa, Múa rồng, Rước kiệu, Hát Quan họ, Múa tiên múa phượng, Chăn trâu thổi sáo, Câu ếch, Úp nơm bắt cá, Xay lúa giã gạo, Vui hội cấy cây...*

Qua bao thăng trầm, đến nay, nghệ thuật rối nước làng Đồng Ngư vẫn là một trong 14 phường rối dân gian trong

cả nước còn hoạt động với nhiều hình thức, tiết mục đặc sắc, phong phú. Nét đặc sắc và riêng có của nghệ thuật rối nước Đồng Ngư là hầu hết các tích trò đều sử dụng lối hát theo làn điệu dân ca Quan họ Bắc Ninh.

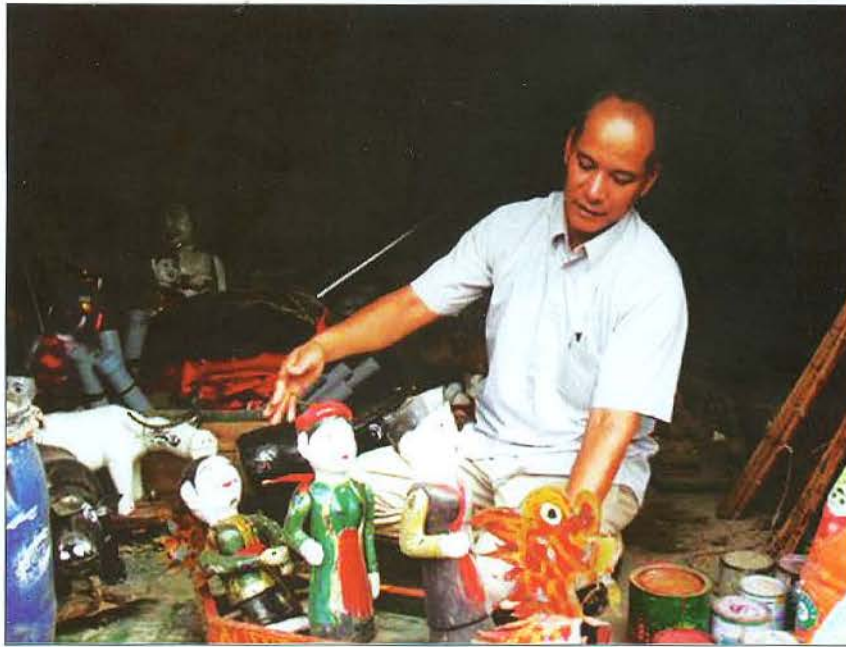
Phòng truyền thống của phường rối nước (Thuộc Nhà văn hóa làng Đồng Ngư) nhìn ra phía trước là Thủy đình ở giữa ao lớn, trung tâm làng. Dân làng còn lưu giữ, thờ một bức tượng Tổ trò. Cụ Nguyễn Đăng Duy, phường trưởng phường rối Đồng Ngư, cho biết: Tổ trò là người có công truyền dạy trò múa rối cho dân làng và được nhân dân tôn làm Thánh tổ tiên sinh. Ngày mất của ông là 20 tháng Giêng âm lịch hàng năm, cũng là ngày Giỗ tổ trò của làng. Xa xưa, biểu diễn múa rối nước làng Đồng Ngư được tổ chức tại Thủy đình. Hội Đình, hội Đền thường diễn ra vào giữa tháng 3 và 4 âm lịch. Trước khi biểu diễn, phường rối phải xin phép Tổ nghề và Thành hoàng làng với nghi lễ trang nghiêm do một người uy tín của phường rối đảm nhiệm. Mở đầu buổi biểu diễn múa rối làng Đồng Ngư, có hình tượng cụ già là một con rối đặt ở nóc nhà Thủy đình đảm nhiệm vai trò dẫn truyện... Một buổi diễn, thường sau màn Tễu dạo đầu là các tiết mục: *Chăn trâu thổi sáo, Cày cày, Múa rồng, Chọi trâu, Câu ếch, Cày bừa cấy hái, Đánh cá úp nơm, Hát văn, Rước kiệu, Đánh đu, Mời trâu, Hát Quan họ...* đậm nét văn hóa làng quê Bắc Ninh - Kinh Bắc.

Kỹ nghệ chế tác các con rối Đồng Ngư thường làm bằng các loại gỗ nhẹ, thớ mịn

và không có mấu như gỗ xoan, gỗ dổi hay gỗ sung. Các thể hệ nghệ nhân đã sáng tạo, chế tác được hơn 200 loại quân rối để biểu diễn. Các nhân vật rối được điều khiển bằng sào và dây.

Cụ Nguyễn Bá Đồng, một diễn viên biểu diễn rối nước của làng từ năm 1958 tâm đắc: Đồng Ngư là một trong số ít phường rối giữ được kỹ thuật thuật điều khiển quân rối bằng máy dây và máy sào để tạo sự di chuyển và hành động cho con rối thật linh hoạt. Kỹ thuật máy dây đòi hỏi người biểu diễn phải có tay nghề cao vì nắm vững kỹ thuật này, người điều khiển có thể đưa rối ra xa sân khấu từ 5-7m mà không ảnh hưởng đến hoạt động của con rối. Trong quá trình biểu diễn, người điều khiển kiêm luôn nhiệm vụ đọc lời thoại cho nhân vật; sử dụng các nhạc cụ như: Trống, tù và, mõ... Sau này, thêm những nhạc cụ như: Đàn nguyệt, đàn tranh cùng các làn điệu dân ca Quan họ được đưa vào phối hợp trong chương trình biểu diễn để tạo thêm không khí sôi động và hấp dẫn cho các buổi diễn.

Khoảng mười năm gần đây, ngoài phường rối nước cổ truyền của dân làng Đồng Ngư, còn có thêm Đoàn nghệ thuật rối nước Luy Lâu thuộc Công ty TNHH rối nước Thuận Thành do nghệ nhân trẻ Nguyễn Thành Lai cũng là con em của các nghệ nhân trong làng đứng ra thành lập và tìm hướng đi riêng của mình, nhằm góp phần bảo tồn và quảng bá nghệ thuật múa rối nước dân gian truyền thống của quê hương. Với tài



năng và sự nhạy bén, tâm huyết, anh Lai vừa quản lý, vừa tổ chức biểu diễn và kiêm luôn diễn viên. Vốn có tay nghề thợ mộc, thợ cơ khí, anh đảm nhiệm các khâu từ chế tác con rối đến tự thiết kế và lắp Thủy đình cơ động. Tiếng lành đồn xa, nhiều địa phương đã tìm đến Đồng Ngư mời đoàn tham gia biểu diễn nên Đoàn rối nước Luy Lâu, mỗi năm có tới hàng trăm suất diễn.

Anh Lai trải lòng: Thu nhập không cao nhưng bù lại mình có cơ hội được quảng bá nghệ thuật múa rối nước Đồng Ngư tới nhiều địa phương trong cả nước, góp

phần bảo tồn, phát huy vốn văn hóa làng nghề “Nghệ thuật dân gian truyền thống” của quê hương.

Năm 1987, phường rối nước dân gian Đồng Ngư được kết nạp là hội viên - Hội múa rối nước UNIMA Việt Nam; năm 1999, tham gia CLB rối nước dân gian Hà Nội. Năm 2000, phường rối nước Đồng Ngư được mời tham dự Liên hoan múa rối nước dân gian không chuyên toàn quốc tại Thủ đô Hà Nội, đoạt giải Nhất; năm 2002, phường biểu diễn tại Nhà hát múa rối nước Trung ương phục vụ nhiều sự kiện chính trị - Văn hóa lớn; năm 2003, phường

lần đầu tiên biểu diễn phục vụ khách tham quan tại Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam; năm 2004, phường được mời tham gia Liên hoan nghệ thuật rối nước tại Festival Huế, đoạt giải Nhì và đặc biệt vào năm 2011, phường tham gia Liên hoan nghệ thuật múa rối toàn quốc lần thứ nhất tại Hải Dương (cũng giành giải Nhì...).

Với những thành tích trong hoạt động nghệ thuật biểu diễn phục vụ nhân dân và tích cực tham dự các cuộc thi, giành được nhiều giải cao, góp phần bảo tồn và phát huy di sản Văn hóa của quê hương dân tộc... phường rối nước dân gian Đồng Ngư đã vinh dự nhận được sự ghi nhận và khen thưởng của các cấp, Bộ, ngành Trung ương và địa phương; Giấy khen của UBND huyện Thuận Thành (năm 1997); Giấy khen của Sở VHNT tỉnh Bắc Ninh, (năm 1999); Bằng khen của Bộ VHNT (năm 2001) và nhiều phần thưởng khác.

Nhằm bảo tồn, phát huy giá trị nghệ thuật trình diễn múa rối nước của phường, mới đây, tỉnh Bắc Ninh đã lập hồ sơ trình Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch ghi danh nghệ thuật rối nước Đồng Ngư là Di sản văn hóa phi vật thể Quốc gia. ■

Xin đừng để Đờn ca tài tử...

(Tiếp theo trang 42)

Nhiều nghệ nhân đã sống chết với ĐCTT bức xúc nói rằng: “Hiện tượng “rơi tự do” và biểu diễn tùy tiện ĐCTT như hiện nay là nghệ nhân, nghệ sỹ đang xem thường bản thân họ, xem thường di sản ĐCTT và xem thường cả du khách. Nếu không muốn nói rằng họ biểu diễn theo ý thích của du khách để lấy tiền nhưng đã quên đi trách nhiệm của một người dân

Việt Nam, quên đi vai trò của một người nhạc sỹ, ca sỹ phải ra sức gìn giữ và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc Việt Nam.

Phát huy di sản văn hóa phi vật thể ĐCTT, lồng ghép vào sự phát triển du lịch đầy tiềm năng của ĐBSCL là rất cần thiết trong xu hướng hiện nay. Song không vì vậy mà làm “méo mó” loại hình này dưới nhiều hình thức.

Để giữ được nét truyền thống, tính nguyên bản của ĐCTT có lẽ việc đầu tiên chính là tâm huyết, trách nhiệm của những người đang nắm giữ, truyền dạy, biểu diễn ĐCTT không chỉ ở môi trường sư phạm mà còn ở những nghệ nhân, nghệ sỹ chuyên nghiệp; “không chuyên nghiệp” có mặt rất nhiều trên vùng sông nước Cửu Long. ■